

Naar een analytische stratificatiesociologie

Over klasse, status en ongelijkheid*

Jeroen van der Waal & Willem de Koster

Een van de hoofdvragen van de sociologie richt zich op de oorzaken en gevolgen van maatschappelijke ongelijkheden. De sociologie schiet echter vanwege twee samenhangende problemen tekort in de beantwoording van die vraag. Ten eerste wordt het verschil tussen stratificatie in het economische domein ('klasse') en stratificatie in het culturele domein ('status') veronachtzaamd. Ten tweede richt stratificatieonderzoek zich voornamelijk op het bieden van statistische in plaats van theoretische verklaringen. Daardoor maakt onderzoek niet goed duidelijk of en hoe klassenverschillen en statusverschillen leiden tot 1) ongelijkheid in het economische domein, 2) intergenerationele reproductie van stratificatie, en 3) verschillende denk-, voel- en handelingsrepertoires. Om deze problemen op te lossen werken we een alternatieve analytisch-sociologische onderzoeksaanpak uit. We illustreren de waarde van deze aanpak door uitkomsten van bestaande stratificatiestudies kritisch te bespreken. Het artikel sluit af met de implicaties van de hier gepropageerde analytische stratificatiesociologie voor vervolgonderzoek.

Trefwoorden: analytische sociologie, klasse, cultureel kapitaal, ongelijkheid, status

Inleiding

Ongelijkheidsvraagstukken staan de afgelopen jaren weer flink in de maatschappelijke belangstelling. Zowel de nasleep van de financiële crisis die in 2008 met de val van *Lehman Brothers* werd ingezet als de publicatie van Thomas Piketty's *Kapitaal in de 21ste eeuw* (2014) hebben menigeen erop geattendeerd dat zelfs in het relatief egalitaire Nederland nog altijd sprake is van ongelijkheid. Ook in de Nederlandse sociologie staat ongelijkheid momenteel hoog op de agenda, getuige onder andere dit themanummer.

Eenzijds is dat niet verrassend, omdat de sociologie veel te bieden heeft voor de duiding en verklaring van ongelijkheidsvraagstukken. In de loop van de twintigste eeuw zijn in de stratificatiesociologie vanuit verschillende tradities vruchtbare theorieën en concepten ontwikkeld die het mogelijk maken om empirisch gefundeerde verklaringen voor de oorzaken en gevolgen van een scala aan sociale ongelijkheden te geven. Zoals we zullen betogen, wordt dit rijke potentieel echter niet goed benut.

* Dank aan twee anonieme referenten, de redactie van *Sociologie*, Stijn Daenekindt en Roy Kemmers, die uiterst nuttig commentaar hebben geleverd op eerdere versies van dit artikel. Uiteraard zijn eventuele onvolkomenheden in het stuk volledig de verantwoordelijkheid van de auteurs.

Anderzijds is de grote aandacht voor ongelijkheid in de hedendaagse sociologie opmerkelijk, aangezien steeds meer sociologen sinds de jaren negentig van de twintigste eeuw hebben beweerd dat die theorieën en concepten niet meer volstonden. Vooral het centrale element van de twintigste-eeuwse stratificatiesociologie – de klassenanalyse – werd als achterhaald beschouwd. Klassenverschillen zouden irrelevant zijn geworden voor het verklaren van de oorzaken en gevolgen van hedendaagse ongelijkheden, getuige publicaties als *Are Social Classes Dying?* (Clark en Lipset 1991) en *The Death of Class* (Pakulski en Waters 1996). Het concept klasse werd zelfs weggewuifd als ‘zombie category’ (Beck en Williams 2004: 51-52): ‘the idea lives on even though the reality to which it corresponds is dead’. De reden daarvoor zou zijn dat: ‘Society can no longer look in the mirror and see social classes. The mirror has been smashed and all we have left are the individualized fragments’ (ibid.: 107). Opvallend genoeg werd klasse op deze manier afgeschreven slechts twee decennia nadat Arthur Stinchcombe beweerde dat: ‘Sociology really only has one independent variable, class’ (geciteerd in Wright 1979: 3). Deze hyperbool is indicatief voor de centrale plaats die de klassenanalyse nog innam in de verklarende sociologie in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog.

Ondanks bovenstaande overlijdensberichten hebben verschillende 21ste-eeuwse studies op verschillende manieren laten zien dat we nog steeds in een gestratificeerde samenleving leven (o.a. Chan en Goldthorpe 2004; Jæger en Breen 2016; Güveli, Luijkx en Ganzeboom 2012; Savage et al. 2013). Wij onderschrijven deze conclusie, maar onze centrale stelling is dat de hedendaagse onderzoekspraktijk tekortschiet omdat zij geen adequate verklaringen weet te bieden voor economische ongelijkheden, de intergenerationele overdracht van gestratificeerde posities, en de diverse denk, voel- en handelingsrepertoires die met verschillende stratificatieladders gepaard gaan. Ons betoog resonanceert met recente pleidooien om status serieus te nemen bij het bestuderen van sociale ongelijkheid (Chan en Goldthorpe 2004, 2007; Goldthorpe 2012; Lamont 2016; Ridgeway 2014), waarbij we om cruciale verklaringsvragen te beantwoorden een stap verder willen zetten in het ontwarren van status en klasse, en in het onderzoeken van de mechanismen waarlangs klassen- en statusverschillen uiteenlopende sociale gevolgen hebben.

Onze kritiek is tweeledig. Ten eerste houdt stratificatieonderzoek onvoldoende rekening met de conceptuele verschillen tussen *klassenstratificatie* (hiërarchisch geschikte posities in het economische domein) en *statusstratificatie* (hiërarchisch geschikte posities in het culturele domein, waarbij wij focussen op bourdieuaans cultureel kapitaal), door ze expliciet of impliciet te vermengen. Het gevolg daarvan is dat de oorzaken en gevolgen van veel hedendaagse ongelijkheden onjuist of onvolledig worden geïnterpreteerd. Zoals we zullen illustreren, worden in de praktijk de gevolgen van zowel klassenstratificatie als statusstratificatie onderschat door onvoldoende rekening te houden met hun conceptuele verschillen, of worden de gevolgen van statusstratificatie ten onrechte geïnterpreteerd als de gevolgen van klassenstratificatie (vgl. Van der Waal en De Koster 2015; Van der Waal, Achterberg en Houtman 2007).

Ten tweede komt de huidige onderzoekspraktijk vaak neer op het bieden van statistische ‘verklaringen’ – met andere woorden: het in kaart brengen van verban-

den (vgl. Hedström en Bearman 2011). Daarmee biedt men empirische generaliseringen, terwijl de veronderstelde mechanismen buiten beeld blijven. Anders verwoord: er wordt wel overtuigend aangetoond *dat* sommige sociale categorieën – zoals klassen en statusgroepen – vaker begeerde en sociaal gewaardeerde posities en eigenschappen hebben, maar er wordt niet duidelijk *hoe* dat komt. Zoals we hieronder zullen uitwerken, is voor een verklarende stratificatiesociologie een analytisch-sociologische aanpak nodig die via de toetsing van mertoniaanse *middle-range* theorieën de mechanismen blootlegt die aan zulke patronen ten grondslag liggen (Hedström en Bearman 2011; Merton 1968). Immers: ‘to explain an event is to give an account of *why* it happened’ (Elster 1989: 3, onze cursivering). Louter laten zien dat klassen- en statusposities samenhangen met andere variabelen is daarvoor niet genoeg. Nodig is een ‘mechanism-based explanatory strategy [which] differs in important respects from the explanatory principles used in mainstream sociology, where the emphasis rather is on statistical associations’ (Hedström en Bearman 2011: 5-6; vgl. Houtman 2009). Een analytisch-sociologische aanpak is onontbeerlijk omdat klassen- en statusposities via uiteenlopende (en mogelijk tegen elkaar inwerkende) mechanismen verband kunnen houden met diverse sociale uitkomsten. Een *verklarende* stratificatiesociologie dient die verschillende mechanismen actief te onderzoeken, in plaats van, zoals gebruikelijk, deze simpelweg te veronderstellen op basis van een rechtstreeks verband tussen klassen- of statusposities en een afhankelijke variabele. Het boven krijgen van zulke verklarende mechanismen is niet alleen wetenschappelijk relevant, maar ook cruciaal als men effectief beleid wil voeren gericht op het beïnvloeden van sociale ongelijkheden. Dergelijk beleid vraagt immers om manipulatie van de oorzaken, en dus de mechanismen, die aan die ongelijkheden ten grondslag liggen.

Voor we uiteenzetten en illustreren waarom een analytische stratificatiesociologie nodig is om de oorzaken en gevolgen van hedendaagse ongelijkheden goed te kunnen verklaren, bespreken we wat klassen- en statusstratificatie behelzen en hoe zij zich tot elkaar verhouden.

Klasse en status in de sociologie

De conceptualisering van klasse

Weinig sociologische begrippen zijn op zo veel verschillende wijzen geconceptualiseerd als ‘klasse’. De meeste conceptualiseringen grijpen terug op de ideeën van Marx en Weber. De neomarxistische schema’s van Erik Olin Wright, de neoweberiaanse van John Goldthorpe en collega’s en de bourdieuaanse zijn de bekendste en meest gebruikte klassenschema’s in hedendaags stratificatieonderzoek (Atkinson 2015; Wright 2005; Savage et al. 2015). Deze schema’s hebben een cruciaal punt gemeen: voor alle drie is een ongelijke verdeling van hulpbronnen in het economische domein een centraal en constituerend element voor de bepaling van iemands klassenpositie, de daaruit voortkomende klassenverschillen, en de intergenerationele reproductie van die klassenverschillen. Ze hanteren echter sterk verschillende uitgangspunten.

In Wrights neomarxistische klassenanalyse wordt iemands klassenpositie bepaald door het vermogen tot uitbuiting op basis van haar positie in het productieproces. Daarbij onderscheidt hij naast de klassieke marxistische tegengestelde klassen 'kapitalisten' enerzijds en 'arbeiders' die louter arbeidskracht bezitten anderzijds een beperkt aantal additionele klassenposities: de 'contradictoire klassenlocaties' 'experts' en 'managers' (Wright 1997, 2005). Mensen die dergelijke posities in het productieproces bekleden (respectievelijk op basis van hun kennis en hun leidinggevende capaciteiten), worden conform de marxistische klassenanalyse weliswaar door de kapitalist uitgebuit, maar tegelijkertijd profiteren zij ook van de meerwaarde die in het productieproces aan arbeiders wordt onttrokken. In tegenstelling tot Marx' klassenanalyse is Wrights neomarxistische klassenschema daarmee in staat om te gaan met het zogenoemde 'probleem van de middenklasse' (Wright 1997): het bestaan van een middenkader in het hedendaagse productieproces, gesitueerd tussen de laaggeschoolde arbeiders enerzijds en de bedrijfseigenaar anderzijds.

In de bourdieuaanse klassenanalyse wordt weliswaar niet expliciet stelling genomen tegen een conceptualisering van klasse die draait om uitbuiting in het productieproces, maar desalniettemin wordt gekozen voor een alternatief en meer omvattend klassenschema. Daarin is de verdeling van hulpbronnen in het economische domein slechts een deel van het verhaal, zoals we in de volgende paragraaf over de conceptualisering van status zullen zien, maar wel een belangrijk constituerend element. Die verdeling wordt in de bourdieuaanse klassenanalyse gesitueerd in een veld dat de beroepenstructuur en eigendommen als productiemiddelen, huisvesting en vermogen omvat (Bourdieu 1984, 1986). Iemands klassenpositie is bij Bourdieu een specifieke locatie in dat veld, waarin beroepen hiërarchisch worden geordend op basis van hun arbeidsmarktwaarde en productiemiddelen en goederen op basis van hun economische waarde. Deze klassenposities worden expliciet niet teruggebracht tot een beperkt aantal, zoals in de neomarxistische klassenanalyse, maar worden fijnmaziger in beeld gebracht, waarbij wel wordt gepoogd om herkenbare groepen te lokaliseren.

In de neoweberiaanse klassenanalyse van Goldthorpe en collega's speelt net als bij de bourdieuaanse versie arbeidsmarktwaarde een grote rol, zij het op een meer specifieke wijze: deze wordt bepaald door een score op een assenstelsel bestaande uit *asset specificity* en *monitoring difficulty* (Goldthorpe 2000; Goldthorpe en Marshall 1992). De eerste meet de mate waarin iemand specifieke, en daarmee schaarse en waardevolle, vaardigheden bezit die zij kan aanbieden op de arbeidsmarkt. De tweede as meet de mate waarin erop kan worden toegezien dat de werknemer in kwestie in lijn met de organisatiebelangen handelt. Als zulk toezicht beperkt mogelijk is, moet de werknemer in kwestie met (financiële) prikkels worden verleid te handelen in dat belang. De score op deze twee assen indiceert iemands arbeidsmarktwaarde (weerspiegeld in het type arbeidscontract dat kan worden bedongen) en daarmee haar klassenpositie. In de onderzoekspraktijk wordt geen gebruikgemaakt van de scores van afzonderlijke beroepen op deze assen, maar worden deze teruggebracht tot een beperkt aantal beroepsgroepen: het populaire en veelgebruikte EGP-klassenschema (Breen 2005; Eriksen en Goldthorpe 1992).

Het grote verschil met de neomarxistische en bourdieuaanse klassenanalyse is dat binnen deze neoweberiaanse benadering een zinvolle score, en dus klassenpositie, alleen kan worden bepaald voor werknemers. Bezitters van de productiemiddelen kunnen immers niet worden gepositioneerd op het besproken assenstelsel. Voor kleine zelfstandigen (*petty bourgeoisie*) is daarom een aparte groep gereserveerd, maar voor grotere ondernemers is in het EGP-klassenschema geen eigen plaats ingeruimd. Omdat dit slechts een kleine groep is, worden zij, ondanks hun afwijkende klassenpositie, op pragmatische gronden gevoegd bij de hoogste klassenpositie in het EGP-schema, de professionals. De operationalisering van het EGP-klassenschema is dus niet in lijn met zijn conceptualisering. Dit is niet louter een theoretische tekortkoming, maar heeft grote implicaties voor zijn analytische waarde. In empirisch onderzoek kan het EGP-klassenschema, bijvoorbeeld, slecht uit de voeten met theorieën waarin de tegenstelling tussen kapitaal versus arbeid centraal staat. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Piketty's veelbesproken analyse *Kapitaal in de 21ste eeuw* (2014). Het meest gebruikte klassenschema in de sociologie is dus blind voor een belangrijk mechanisme waarlangs klassenverschillen heden ten dage voor ongelijkheidsproductie zorgen. Het minder populaire neomarxistische schema van Wright – waarin bezit van productiemiddelen versus bezit van arbeidskracht wel wordt uitgewerkt – is dat niet.

Niettegenstaande hun verschillen, geldt voor alle drie de bovengenoemde klassenanalyses dat klassenverschillen worden beschouwd als drijvende krachten achter het bestaan en de reproductie van ongelijkheid in het economische domein. Daarbij gaat het om inkomensverschillen en om intergenerationele reproductie van klassenverschillen. Alle klassenanalyses gaan er daarbij van uit dat hogere (lagere) klassen proberen hun gunstige (ongunstige) positie te behouden (verbeteren), zowel voor henzelf als voor hun kinderen. Hierbij kunnen grofweg drie mechanismen worden onderscheiden, die empirisch kunnen worden onderzocht. Ten eerste zou het bezit/de aanwending van productiemiddelen resulteren in accumulatie van vermogen (Wright, Bourdieu), en kunnen deze middelen en dit vermogen via erfenissen worden doorgegeven aan kinderen. Ideeën over de manier waarop vermogensontwikkeling precies tot stand komt verschillen per klassenanalyse. Het is niet altijd mogelijk of praktisch haalbaar om deze verschillen empirisch uit te diepen (omdat zeer abstracte noties als uitbuiting of marktwaarde centraal staan), maar het is uiteraard wel goed mogelijk om te onderzoeken of bezitters van de productiemiddelen zich intergenerationeel reproduceren door de overdracht van productiemiddelen en vermogens.

Ten tweede moet een hogere klassenpositie resulteren in een hoger inkomen. Ook hier is de theoretische kern van de bovenvermelde klassenanalyses vaak niet empirisch onderzoekbaar: of het hogere inkomen van hogere klassen inderdaad voortkomt uit hun uitbuitingspositie (Wright) of hogere arbeidsmarktwaarde

(Bourdieu en Goldthorpe) is moeilijk te staven.¹ Maar het is wel goed te onderzoeken of een hogere klassenpositie inderdaad gepaard gaat met een hoger inkomen, zoals alle drie de klassenanalyses veronderstellen – hetgeen het geval blijkt (o.a. Evans 1992; Wright 1979, 1997, 2005). Ook kan goed worden onderzocht of die hoge inkomens worden aangewend voor intergenerationale klassenreproductie, bijvoorbeeld in de vorm van investeringen in het onderwijs van kinderen. Als de hogere (lagere) klassen vanwege hun hogere (lagere) inkomen er immers wel (niet) in slagen om hun kinderen op het onderwijsniveau te krijgen dat benodigd is voor het verkrijgen van een hogere klassenpositie, is er sprake van reproductie van klassenverschillen in lijn met alle drie de genoemde klassenanalyses. Er zijn verschillende aanwijzingen dat dit mechanisme daadwerkelijk een rol speelt (CBS 2001), al blijft hierbij niet alleen onduidelijk of dit voor alle klassenposities in gelijke mate geldt, maar ook, om redenen die we nog zullen bespreken, of deze mechanismen daadwerkelijk geworteld zijn in *klassenverschillen* – mogelijk is er (ook) sprake van intergenerationale status- in plaats van klassenreproductie. Ten derde kan via (buiten)parlementaire actie worden gestreefd naar het bestendigen of vermeederen (verminderen) van de klassenverschillen, door partijen, bewegingen en organisaties te steunen die streven naar evenveel of meer (minder) klassenverschillen of ongelijkheid in het algemeen, bijvoorbeeld door belastingen gericht op erfenissen, kapitaal en arbeid, of middels overheidsmaatregelen gericht op kosten voor onderwijs, huisvesting en kinderopvang. Dit wordt wel de ‘democratische klassenstrijd’ genoemd (Anderson en Davidson 1943; Lipset 1960). Daarin steunen hogere (lagere) klassen rechtse (linkse) partijen en bewegingen gericht op het bestendigen of vermeederen (verminderen) van klassenongelijkheid, op basis van hun *laisser faire* (egalitaire) overtuigingen.² Ook dit derde mechanisme laat zich goed empirisch onderzoeken, waardoor *empirisch gefundeerde verklaringen* kunnen worden geboden voor hoe economische ongelijkheden voortkomen uit klassenverschillen en hoe klassenverschillen zich reproducieren. De vigerende onderzoekspraktijk slaagt daar echter niet goed in en schiet ook tekort bij het bepalen of en *hoe* klassenverschillen leiden tot verschillende denk-, voel- en handelingspatronen. Voordat we uiteenzetten hoe dat komt, focussen we eerst op stratificatie in het culturele domein: statusverschillen.

- 1 Ook buiten de stratificatiesociologie bestaan verklaringen voor het verband tussen arbeidsmarktpositie en inkomen, waaronder meer economistische *human capital*-benaderingen (Becker 1993). Hierbij gaat het in tegenstelling tot klassenanalyses om individuele nutsmaximalisatie, en niet om sociaal gestructureerde hiërarchische groepsposities, de gevolgen daarvan voor economische ongelijkheden, de reproductie van die posities, en de gevolgen van die posities voor denk-, voel- en handelingspatronen.
- 2 Hierbij is het een empirische vraag of en in welke omstandigheden de opvattingen en handelingen gericht op het verbeteren (bestendigen) van de economische belangen van lage (hoge) klassen ‘klassenbewustzijn’ indiceren. Dit zou aangeven dat een gedeelde klassenpositie aanzet geeft tot de vorming van sociale formaties, klassenidentiteiten, of *Klassen für sich*, zoals verschillende klassenanalyses veronderstellen. Dit is mogelijk, maar een alternatieve mogelijkheid is dat economisch zwakken (sterken) op basis van individueel eigenbelang een voorkeur hebben voor economische herverdeling (*laisser faire*) en daarom linkse (rechtse) partijen prefereren.

De conceptualisering van status als cultureel kapitaal

De door Marx geïnspireerde stratificatiesociologie houdt zich niet bezig met statusverschillen. De neomarxistische klassenanalyse ontkent stratificatie in het culturele domein niet, maar beperkt zich simpelweg tot stratificatie in het economische domein (Wright 1997, 2005). In het weberiaanse denken staan beide vormen van stratificatie weliswaar wel centraal, maar, zoals we zullen zien, wordt het onderscheid in het neoweberiaanse denken niet goed uitgewerkt. Bij statusverschillen gaat het volgens Weber niet om ongelijke verdeling van economische hulpbronnen, of deze nu voortkomen uit iemands positie in het productieproces, de arbeidsmarkt, of haar eigendommen, maar om verschillende levensstijlen die qua prestige hiërarchisch zijn geordend:

‘In contrast to the purely economically determined “class situation,” we wish to designate as status situation every typical component of the life of men [sic] that is determined by a specific, positive or negative, social estimation of honor. (...) In content, status honor is normally expressed by the fact that above all else a specific style of life is expected from all those who wish to belong to the circle.’ (Gerth en Mills 1991: 186-187)

Er zijn verschillende vormen van statusverschillen (zoals genderverschillen en verschillen tussen etnische groepen),³ maar de voor ons betoog cruciale manifestatie bestaat uit verschillen in cultureel kapitaal zoals geconceptualiseerd door Bourdieu (1984, 1986). De reden voor onze focus op deze vorm van status is tweeledig: cultureel kapitaal heeft niet alleen grote potentie voor het verklaren van ongelijkheden in hedendaagse westerse samenlevingen, maar ironisch genoeg is dit ook het aspect van status dat in de hedendaagse stratificatiesociologie onvoldoende serieus wordt genomen, zoals we zullen laten zien.

In *Distinction* werkt Bourdieu zijn notie van cultureel kapitaal grondig uit. Op basis daarvan kan cultureel kapitaal beknopt worden samengevat als de mate waarin men de levensstijl van de culturele elite waardeert, vertoont en beheerst (vgl. Weininger 2005). Een belangrijk onderdeel van die levensstijl is de consumptie en waardering van *highbrow* cultuuruitingen. De mate van consumptie en waardering van deze *highbrow* cultuuruitingen wordt in empirisch onderzoek dan ook als indicator voor statusverschillen gebruikt (Jæger en Breen 2016). Merk echter op dat de levensstijl van de culturele elite aanzienlijk meer omvat dan de consumptie en waardering van *highbrow* cultuuruitingen. Denk bijvoorbeeld ook aan beheerst, ingetogen en ascetisch gedrag, waardering en beheersing van subtiele symbolische onderscheidingen en verfijning, een zelfreflexieve houding en subtiele omgangsvormen (Bourdieu 1984). Recenter onderzoek suggereert voorts

3 Denk hierbij bijvoorbeeld aan de gemiddeld genomen lagere (hogere) waardering van femininiteit (masculiniteit) en etnische minderheden (dominante etnische groepen). Onderzoek naar deze statusverschillen kent doorgaans niet de conceptuele verwarring die kenmerkend is voor onderzoek naar klasse en status in de vorm van cultureel kapitaal, waar wij ons op richten. Uiteraard is het goed mogelijk om in empirisch onderzoek dat is gestoeld op de aanpak die wij bepleiten (en die is gericht op het ontwarren van klasse en status in de vorm van cultureel kapitaal) ook aandacht te besteden aan genderverschillen en verschillen tussen etnische groepen.

dat inmiddels ook 'cosmopolitan attitudes and preferences' (Prieur en Savage 2013: 263) onderdeel van een elitaire levensstijl uitmaken. De vigerende meting van cultureel kapitaal is dus slechts een indicator voor de statuspositie, want dekt slechts een klein – en volgens sommigen steeds minder belangrijk (Prieur en Savage 2013) – deel van de levensstijl waarmee statusgroepen zich onderscheiden.

Wat precies tot de levensstijl van hogere statusgroepen behoort is vanzelfsprekend contextafhankelijk, maar in westerse samenlevingen al decennia lang redelijk stabiel en herkenbaar. Merk bijvoorbeeld op dat de *highbrow* cultuurconsumptie die in Bourdieus analyse (1984) van data uit de jaren zestig naar voren kwam als statusmarkeerder nog steeds de standaard statusindicator is (Jæger en Breen 2016). Voorts is er weliswaar vanzelfsprekend niets inherent superieur (inferieur) aan de levensstijl van hoge (lage) statusgroepen, maar deze wordt door velen wel als zodanig beschouwd. Dat gebeurt bijvoorbeeld omdat de culturele repertoires van hoge statusgroepen worden vertoond, gewaardeerd en uitgedragen en als zodanig gelegitimeerd in basisinstituties als het onderwijs, en in allerlei andere (semi-)overheidsinstellingen, of omdat het criteria zijn voor ballotagecommissies van elitaire verenigingen. Daarnaast wordt de gestratificeerde kwalificatie van levensstijlaspecten breed en intersubjectief gedeeld. Uiteraard gebeurt dat door de hogere statusgroepen zelf, die hun levensstijl vertonen, omarmen en uitdragen omdat deze diep wordt doorvoeld, en is geïnternaliseerd als 'hoe het hoort', 'waarddevol' en 'belangrijk' (Bourdieu 1984). Voor lagere statusgroepen geldt deze internalisering uiteraard niet. Ze herkennen de levensstijl van de culturele elite echter wel als 'hoe het hoort', en als dat wat als 'waarddevol en belangrijk' moet worden beschouwd (vgl. Brinkgreve et al. 2011). Ook de zorgen van onderzoekers omtrent onder- en overrapportage en sociaal wenselijke antwoorden wijzen hierop: sommige gevoelens, opvattingen en handelingen worden blijkbaar inferieur of superieur geacht aan andere. Welke dat zijn wordt blijkbaar door velen doorzien, want als men niet weet wat de legitiem en superieur geachte opties zijn, kan men ook geen sociaal wenselijke antwoorden geven. Een additionele indicatie van de herkenning van statusverschillen door lagere statusgroepen is hun geringe affiniteit met elitaire instituties als, bijvoorbeeld, universiteiten, die, om te parafaseren, 'niets voor mensen zoals zij zijn' (vgl. Bottero 2004; Swidler 1986).

Kortom, de exacte inhoud van cultureel kapitaal is weliswaar contextafhankelijk en uiteindelijk arbitrair, maar de notie dat verschillende levensstijlaspecten superieur zijn, wordt breed en intersubjectief gedeeld. En cultureel kapitaal is van grote waarde voor het begrijpen van ongelijkheden in hedendaagse westerse samenlevingen, en met name de reproductie daarvan.

Cultureel kapitaal wordt, ten eerste, binnen het gezin door jarenlange intensieve socialisatie doorgegeven aan de volgende generatie (Bourdieu 1984; Calarco 2014; Jæger en Breen 2016; Lareau 2011, 2015). In milieus met weinig cultureel kapitaal is het daarom verre van eenvoudig om veel cultureel kapitaal te verkrijgen. Dat is ook de reden dat de intergenerationele reproductie van statusverschillen zo diepgeworteld is. Deze statusreproductie vindt, ten tweede, plaats in het onderwijs. Zowel de verwachte en gewenste gedragsrepertoires als curricula en docenten worden gekenmerkt door affiniteit met de levensstijl van de culturele elite. De

gedragsrepertoires van kinderen uit milieus met veel cultureel kapitaal sluiten meer aan bij de standaardcurricula en worden door docenten ('poortwachters') op alle onderwijsniveaus meer gewaardeerd dan de gedragsrepertoires van kinderen uit andere milieus. Kinderen die opgroeien in milieus met veel cultureel kapitaal komen daarom aanzienlijk verder in het onderwijs dan kinderen die opgroeien in milieus met weinig cultureel kapitaal. Een recent overzicht van Jæger en Breen (2016) wijst inderdaad op een dergelijk mechanisme in intergenerationale statusreproductie, al blijft de verhouding ten opzichte van intergenerationale klassenreproductie een open vraag. Kinderen uit milieus met weinig cultureel kapitaal staan, kortom, dubbel op achterstand: zowel de gezinssituatie als de situatie op school maken het bijzonder moeilijk om een hogere statuspositie te verwerven. Omdat de levensstijl van de culturele elite ook via het onderwijs wordt overgedragen, is opleidingsniveau een veelgebruikte indicator voor cultureel kapitaal ('geïnstitutioniseerd cultureel kapitaal' genoemd), naast *highbrow* cultuurconsumptie (doorgaans aangeduid als 'belichaamd cultureel kapitaal'). Uiteraard geldt voor beide dat het slechts indicatoren zijn voor een meer omvattende levensstijl.

Het voorgaande overziend wordt duidelijk dat cultureel kapitaal en intergenerationale reproductie van cultureel kapitaal conceptueel weinig tot geen overeenkomsten kennen met respectievelijk klasse en intergenerationale klassenreproductie. Zij kennen echter wel een cruciale overeenkomst: analoog aan de klassenanalyses gaat de hier uitgewerkte statusanalyse ervan uit dat hogere statusgroepen hun geprivilegieerde positie proberen te behouden of verbeteren, zowel voor henzelf als voor hun kinderen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat klassenanalyses daarbij uitgaan van actief en bewust handelen van zowel ouders als kinderen, terwijl statusspecifieke gedragsrepertoires vaak onbewust leiden tot intergenerationale statusreproductie. Daarnaast kent deze statusanalyse een praktische overeenkomst met de hierboven uitgewerkte klassenanalyses: ze is goed empirisch onderzoekbaar, en kan daardoor *empirisch gefundeerde verklaringen* bieden voor de intergenerationale reproductie van statusverschillen. Ook is het mogelijk om empirisch te onderzoeken of en hoe verschillen in cultureel kapitaal samengaan met, of resulteren in, verschillende denk, voel- en handelingsrepertoires, en hoe deze relevant zijn voor hedendaagse ongelijkheden.

Voor de duidelijkheid: wij betogen met het benadrukken van het analytische en empirische onderscheid tussen klasse en cultureel kapitaal *niet* dat klassenverschillen en statusverschillen geenszins met elkaar verbonden kunnen zijn. Cultureel kapitaal zou bijvoorbeeld kunnen dienen ter bestendiging en legitimering van klassenverschillen (vgl. Ridgeway 2014; Tilly 1999). Inkomens- en vermogensverschillen voortkomend uit klassenverschillen kunnen nodig blijken om de levensstijl van de culturele elite te vertonen (Bourdieu 1984; Savage et al. 2015). Wat wij *wel* betogen, is dat klassenverschillen en verschillen in cultureel kapitaal conceptueel grote verschillen vertonen, dat ze empirisch kunnen worden onderscheiden en dat ze onafhankelijk van elkaar en via verschillende mechanismen kunnen leiden tot hedendaagse ongelijkheden en verschillende denk, voel- en handelingsrepertoires. Voor deze verschillen bestaan diverse aanwijzingen.

Ten eerste zijn er markante voorbeelden van sociale groepen die een hoge (lage) klassenpositie combineren met weinig (veel) cultureel kapitaal: enerzijds *nouveau*

riche en anderzijds allerlei laagbetaalde professionals met zwakke arbeidsmarktposities in het onderwijs, de wetenschap en de cultuursector. Die specifieke sociale groepen zijn, ten tweede, indicatief voor een veel breder patroon: een zwakke tot afwezige samenhang tussen inkomen en cultureel kapitaal, of dat laatste nu wordt gemeten met *highbrow* cultuurconsumptie (Houtman 2001, 2003; Van der Waal en Houtman 2010), opvoedingsstijlen (Weininger et al. 2015), esthetische standaarden (Gans 1999), voedselvoorkeuren (Øygaard 2000; Roose, Van Eijk en Lievens 2012) of sport en vrijetijdsactiviteiten (Pampel 2012; Roose, Van Eijk en Lievens 2012; Stempel 2005). Ten derde zijn de kosten van veel elitaire cultuuruitingen vaak van dezelfde orde van grootte als die van hun populaire tegenhangers (denk aan het lezen van literatuur en een 'kwaliteitskrant' in plaats van delen uit de Bouquetreeks en 'roddelbladen', het kijken naar documentaires in plaats van soapseries, het luisteren naar klassieke muziek in plaats van *schlagers*, en bezoeken aan musea en concertgebouw in plaats van pretparken en *Mega Piraten Festijnen*).

De mate waarin men de levensstijl van de culturele elite waardeert, vertoont en beheerst is dus niet simpelweg het resultaat van iemands klassenpositie of een andere vorm van economisch privilege, maar een op zichzelf staande stratificatieladder, die intergenerationeel wordt gereproduceerd. Deze culturele stratificatieladder gaat gepaard met verschillende hedendaagse ongelijkheden en verschillen in denk-, voel- en handelingsrepertoires.

Klasse en status in hedendaags stratificatieonderzoek

In de hedendaagse stratificatiesociologie wordt bij onderzoek naar het leeuwendel van de stratificatieladders conceptuele helderheid en zuiverheid betracht. In onderzoek naar de gevolgen van statusverschillen als gender en etniciteit, of van verschillen in sociaal kapitaal, worden deze stratificatieladders bijvoorbeeld niet met elkaar of andere stratificatieladders vermengd. Onderzoek naar de sociale gevolgen van klasse en status in de vorm van cultureel kapitaal kent echter minder conceptuele helderheid en zuiverheid – juist daarom kan een analytisch-sociologische benadering hier voor meer inzicht zorgen. Het huidige onderzoek in dit veld kenmerkt zich door twee problematische praktijken: 1) de expliciete versmelting van klasse en cultureel kapitaal tot een stratificatieladder getiteld 'klasse', en 2) de impliciete vermenging van cultureel kapitaal en klasse die leidt tot veronachtzaming van cultureel kapitaal in empirische klassenanalyses.

'Alles is klasse': de versmelting van klasse en status tot één stratificatieladder

Het is allereerst Bourdieu die klasse en cultureel kapitaal combineert tot één stratificatieladder, omdat de twee volgens hem intrinsiek met elkaar verweven zijn. Dat is althans wat hij bij het schrijven van zijn studie *Distinction* voor ogen had. Dat boek is immers: 'an endeavor to rethink Max Weber's opposition between class and *Stand*' (Bourdieu 1984: xii). Zijn denken komt erop neer dat klasse en status 'should not be viewed as alternative types of stratification giving rise to different types of social collectivities. To the contrary, the distinction between

class and status group must be seen purely as an analytical convenience – one which Bourdieu, moreover, is inclined to disallow’ (Weininger 2005: 84). De groepen die in zijn bekende assenstelsel van economisch kapitaal en cultureel kapitaal kunnen worden gelokaliseerd – zoals grootindustriëlen, professoren, geschoolde arbeiders en boeren – worden gezien als ‘klassen’ op basis van een vermeende homologie of isomorfe relatie tussen economisch en cultureel kapitaal (Bourdieu 1984).

Ten tweede formuleerden verschillende onderzoekers in de nasleep van de vermeende *death of class* alternatieve klassenschema’s, teneinde te onderzoeken of klasse er ‘echt niet meer toe deed’. Een populaire aanpak is het construeren van klassenindicatoren waarin economisch met cultureel kapitaal wordt gecombineerd (o.a. Bennett et al. 2009; Prandy 2002; Savage et al. 2013; vgl. de kritiek van Mills 2014): ‘The past decade has seen a striking elaboration of these perspectives, sometimes called “cultural class analysis” which seek to make cultural issues central to the analysis of class’ (Savage et al. 2015: 1013). Deze meer recente vermenging van klasse en cultureel kapitaal tot een ‘klassenschema’ is op theoretische, conceptuele en empirische gronden opmerkelijk te noemen. Theoretisch en conceptueel omdat er, zoals betoogd, een sterk analytisch onderscheid bestaat tussen de twee, die via sterk verschillende mechanismen verband kunnen houden met economische ongelijkheden, intergenerationale stratificatiereproductie, en denk-, voel- en handelingspatronen. De vermenging van economisch kapitaal en cultureel kapitaal tot ‘klasse’ is ook empirisch gezien dubieus, omdat er, zoals uiteengezet, niet of nauwelijks samenhang bestaat tussen allerlei indicatoren voor iemands economische kracht of klassenpositie enerzijds en verschillende aspecten van cultureel kapitaal anderzijds. De afwezigheid van een substantiële samenhang staat op zijn minst op gespannen voet met ideeën omtrent de intrinsieke verwevenheid van cultureel kapitaal met klasse, die een rol spelen in op Bourdieu geënte relationele conceptualiseringen en homologieën.⁴

Dat verschillende onderzoekers klasse en status desondanks doelbewust vermengen, lijkt ingegeven door de wens om aan te tonen dat we nog steeds in een klassensamenleving leven en dat in het verlengde daarvan nog steeds sprake is van de (reproductie van) klassenbepaalde ongelijkheden (Prandy 2002; Savage et al. 2015): het ‘klassenschema’ dat ze hanteren ‘permits us to recognise the ongoing salience of social class divisions in the stratification of British society’ (Savage et al. 2013: 246). De gehanteerde argumentatie is echter invers aan wat volgens ons

4 Op basis van deze zwakke samenhang, en de bevinding dat *highbrow* cultuurconsumptie en ‘snobish or culturally elitist preferences’ (Priour en Savage 2013: 253) voor veel leden van de hogere klassen tegenwoordig weinig betekenis meer hebben, wordt door anderen verondersteld dat *highbrow* cultuuruitingen minder bepalend zijn geworden voor sociale ongelijkheid. Vanuit ons perspectief illustreren deze bevindingen echter dat klasse en cultureel kapitaal onafhankelijk van elkaar kunnen opereren. Als *highbrow* cultuuruitingen en bepaalde andere aspecten van cultureel kapitaal inderdaad in belang afnemen voor stratificatie, zou er sprake moeten zijn van a) een afnemend prestige ten opzichte van andere cultuuruitingen, b) een afnemende rol voor statusreproductie en -distinctie, en c) een afnemend belang voor het verkrijgen van hogere klassenposities. Of dit daadwerkelijk het geval is, laat zich goed onderzoeken in de door ons bepleite analytische stratificatiesociologie.

van een doordachte stratificatiesociologie met verklarende ambities mag worden verwacht. Alle vormen van stratificatie – of, in bourdieuaans jargon, alle vormen van kapitaal – die op een of andere manier samenhangen met ongelijkheden worden op een hoop gegooid, en vervolgens ‘klasse’ genoemd:

‘we also think that there are mechanisms of accumulation other than those arising from the labour market alone. (...) We further follow Bourdieu in seeking sources of accumulating advantage other than those of economic capital. Here, his concepts of cultural and social capital allow those people with certain cultural dispositions and capacities, and with certain kinds of social networks, the potential to accumulate and acquire, for instance, educational qualifications, information or skills.’ (Savage et al. 2015: 1017-1018)

Het cruciale probleem van deze aanpak is dat niet meer te ontwarren valt hoe economische ongelijkheden, intergenerationale klassenreproductie en uiteenlopende denk-, voel- en handelingsrepertoires geworteld zijn in klassen- en/of statusverschillen. De verschillen tussen klasse en cultureel kapitaal verdwijnen uit het zicht als ze worden vermengd tot één indicator waarmee ‘klassenposities’ in kaart worden gebracht. Zo’n ‘klassenindicator’ kan in empirisch onderzoek weliswaar als onafhankelijke variabele worden ingebracht, maar hoe moet het verband tussen deze conceptuele container en de afhankelijke variabele worden geïnterpreteerd? Stel, om te illustreren waarom deze praktijk problematisch is, dat de onafhankelijke variabele de ‘klassenpositie’ van de ouders van de respondenten betreft en de afhankelijke variabele de ‘klassenpositie’ van hun kinderen. Hoe moet een positief effect van een amalgaam als in bovenstaande quote van Savage en collega’s gepropageerd dan worden geïnterpreteerd? Door klassenverschillen en verschillen in cultureel kapitaal op een hoop te gooien verdwijnen de verschillende manieren waarop klassenverschillen en verschillen in cultureel kapitaal zich intergeneratieel kunnen reproduceren uit het zicht. Vindt intergenerationale reproductie van ongelijkheid misschien plaats doordat het hogere inkomen dat voortkomt uit een hogere klassenpositie wordt geïnvesteerd in het onderwijs van het kind? En als dat zo is: staan hierbij de kapitalisten tegenover de rest, of weten de werknemers uit hogere klassen dit ook te realiseren? Of is het onderwijssucces voortkomend uit de socialisatie in een milieu met veel cultureel kapitaal doorslaggevend? Waar sommige interveniërende mechanismen nog wel zouden kunnen worden gemodelleerd, blijft bij het gebruik van een containerbegrip van ‘klasse’ onduidelijk hoe deze mechanismen zijn geworteld in klassen- en statusposities. Zijn zowel klassenverschillen als verschillen in cultureel kapitaal hier relevant en, zo ja, wat is hun onderlinge verhouding? Het is, kortom, problematisch om een ‘klassenindicator’ te gebruiken die verschillende vormen van stratificatie omvat, die daardoor niets eenduidigs meer betekent en waarvan het ‘effect’ derhalve niet valt te typeren of theoretisch te interpreteren.

Kort samengevat hebben wij weliswaar dezelfde doelen als de protagonisten van de hier geproblematiseerde stratificatiesociologie, maar stellen we een radicaal andere onderzoeks aanpak voor. Ook voor ons is ‘the fundamental question (...) how class is related to inequality’ (Savage et al. 2015: 1016). Beter gezegd: niet

‘de’, maar ‘een van de’ centrale vragen in de sociologie van ongelijkheid, omdat naast klassenverschillen ook statusverschillen cruciaal zijn. Daarom is een analytische stratificatiesociologie nodig – dat wil zeggen: een stratificatiesociologie waarmee empirisch gefundeerde uitspraken worden gedaan over *de mechanismen* waarlangs verschillende vormen van stratificatie leiden tot hedendaagse ongelijkheden en verschillende denk-, voel- en handelingsrepertoires. Daarvoor is het noodzakelijk dat klassenstratificatie en verschillen in cultureel kapitaal niet worden vermengd, maar juist analytisch en empirisch worden onderscheiden. Alleen dan valt hun relevantie goed te onderzoeken.

Ironisch genoeg probeert de hier geïmpliciteerde onderzoekspraktijk de klassenanalyse te ‘redderen’ door haar haar potentiële verklarende meerwaarde – namelijk dat wat haar onderscheidt van andere stratificatieanalyses – te ontnemen. Samen met Pakulski vragen wij ons af ‘whether a “class theory” stripped of its distinctive elements is still worth calling a theory of class’ (2005: 153, vgl. Bottero 2004). Merk voorts op dat door de vermenging van klasse en status tot ‘klassenindicator’ ook de verklarende meerwaarde van statusstratificatie aan het zicht wordt onttrokken. Het is helemaal opmerkelijk dat Savage en collega’s klasse en status expliciet tot ‘klasse’ mengen op basis van het vermoeden dat ‘in an increasingly symbolic economy, such kinds of cultural [i.e., status] and social mechanisms of accumulation become even more significant.’ (2014: 1018). Als je dat wilt onderzoeken, moet je klasse en status juist niet op een hoop gooien, maar daarentegen systematisch de saillantie van klasse en status empirisch onderzoeken.

De veronachtzaming van cultureel kapitaal in klassenanalyses

Naast de expliciete, doelbewuste vermenging van klasse en cultureel kapitaal is er een wijdverbreide onderzoekspraktijk waarbij de twee impliciet worden vermengd, bijvoorbeeld door te veronderstellen dat statusgerelateerde levensstijlen voortkomen uit klassenposities en ze daarom te typeren als ‘klassenculturen’, ‘klassenidentiteiten’, of ‘klassenbewustzijn’ (vgl. Bottero 2004). Anders verwoord: de levensstijl van specifieke statusgroepen wordt dan geïnterpreteerd als groepsvorming voortkomend uit relaties of posities in de economische domein; als een uiting van een, in marxistische termen, *Klasse für sich*. Bij een dergelijke veronderstelling worden klasse en cultureel kapitaal weliswaar niet per definitie doelbewust vermengd in ‘klassenindicators’, maar wordt de mogelijkheid dat cultureel kapitaal onafhankelijk van klasse kan opereren per definitie veronachtzaamd. Een andere vorm van veronachtzaming van cultureel kapitaal in stratificatieonderzoek vindt plaats in een dominante tak van de klassenanalyse, waarbij men zich op beroepsgroepen richt, zoals het hierboven uiteengezette EGP-schema. Hierbij focust men in conceptueel opzicht op klasse, maar veronachtzaamt men het belang van cultureel kapitaal, waardoor klasse en status niet expliciet maar impliciet worden vermengd. Hieronder bespreken we hoe dit zit.

Ondanks de grote conceptuele verschillen tussen klasse en cultureel kapitaal kennen zij in sommige gevallen een begrijpelijke empirische samenhang. De voorname reden daarvoor is dat opleidingsniveau aan beide verwant is, of zelfs als een indicator voor beide kan worden beschouwd. Zoals uiteengezet is de levens-

stijl van de culturele elite maatgevend in het onderwijs, en vindt de productie en reproductie van cultureel kapitaal derhalve deels via het onderwijs plaats. Hoe hoger het onderwijsniveau, hoe meer cultureel kapitaal iemand heeft vergaard. Tegelijkertijd is opleidingsniveau ook sterk verwant met klasse. Weliswaar is iemands onderwijsniveau in zichzelf geen klassenindicator in de hier behandelde klassenanalyses (waar arbeidsmarktpositie, positie in het productieproces en bezit van de productiemiddelen centraal staan), maar het is daar wel sterk mee verbonden. De voornaamste reden hiervoor is dat een hoog opleidingsniveau een voornaam criterium is voor de allocatie van posities op de arbeidsmarkt en in het productieproces. Hierbij is het saillant dat verschillende indicatoren voor iemands economische positie – klassenindicatoren of daarmee samenhangende indicatoren als inkomen, baan zekerheid en werkloosheid – alleen maar samenhangen met cultureel kapitaal omdat ze alle samenhangen met opleidingsniveau (o.a. Houtman 2001, 2003; Van der Waal en Houtman 2010). Stratificatie in het economische domein (klasse) en in het culturele domein (status) functioneren weliswaar grotendeels onafhankelijk van elkaar, maar zijn wel verbonden via opleiding, omdat opleiding zowel een statusindicator is (voor cultureel kapitaal) als een indicator voor iemands economische kracht.

Het gevolg van de empirische samenhang tussen cultureel kapitaal, klassenpositie en opleidingsniveau is dat analyses gericht op het verklaren van de oorzaken of gevolgen van klassenverschillen rekening dienen te houden met verschillen in cultureel kapitaal (en vice versa). Dit gebeurt in de vigerende onderzoekspraktijk vaak niet, of niet voldoende, waardoor klasse en status impliciet worden vermengd. Dit is kenmerkend voor de bulk van het empirische stratificatieonderzoek dat wordt gedaan aan de hand van het uiterst populaire EGP-klassenschema. Daarin worden verschillende beroepsgroepen als klassen aangemerkt, die op verschillende manieren hiërarchisch kunnen worden geschikt (vgl. Breen 2005: 41). Alle varianten kennen een stevige empirische samenhang met opleidingsniveau en cultureel kapitaal (Achterberg en Houtman 2003; Houtman 2001, 2003; Van der Waal, Achterberg en Houtman 2007). Met andere woorden: beroepsgroepen die hoger op de ladder staan, hebben niet alleen een sterkere klassenpositie (zoals verondersteld bij het gebruik van het EGP-schema), maar hebben ook meer cultureel kapitaal (Houtman 2003). Door deze impliciete vermenging van klasse en cultureel kapitaal in beroepsgroepen kan een effect van deze 'klassenpositie' op wat dan ook niet goed worden geïnterpreteerd, zoals we later zullen illustreren.

In het recente werk van Goldthorpe en collega's wordt wel aandacht besteed aan het verschil tussen klasse en status (Chan en Goldthorpe 2007; Goldthorpe 2012), maar het hier gesignaleerde probleem wordt daarmee niet verholpen. Zij proberen weliswaar klasse en status conceptueel en operationeel te ontwarren, maar de conceptualisering van status is anders dan van cultureel kapitaal: vriendschapsnetwerken die worden gestratificeerd naar beroepsstatus (Chan en Goldthorpe 2007: 515). Als klasse en status op deze manier tegelijkertijd in de analyse worden betrokken, is het vanwege de empirische samenhang tussen cultureel kapitaal en klassenpositie nog steeds niet mogelijk om te onderzoeken of, en in

hoeverre, klassenpositie en/of cultureel kapitaal ten grondslag liggen aan gevonden effecten van de 'klassenindicator'.⁵

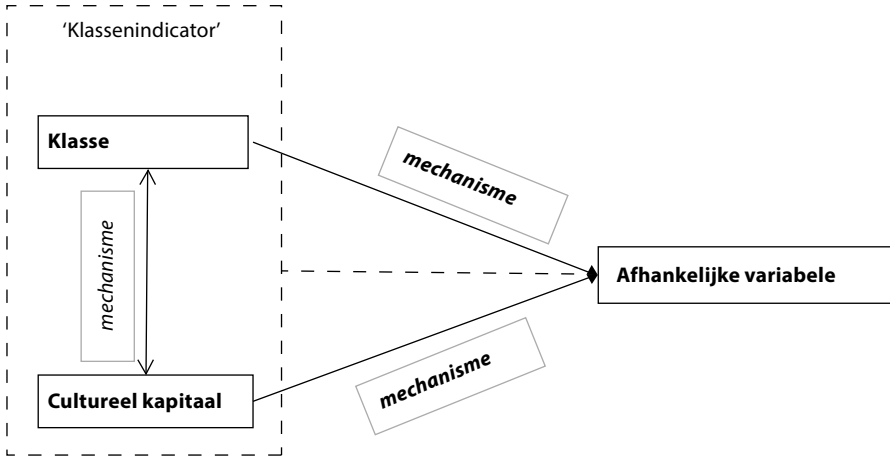
Het openen van de black box van 'klasse': van 'klassenindicator' naar klasse en cultureel kapitaal

We hebben de door ons geproblematiseerde standaard onderzoekspraktijk in het stratificatieonderzoek, waarbij klasse en status in de vorm van cultureel kapitaal worden vermengd, grafisch weergegeven middels de stippellijnen in figuur 1. Deze praktijk zorgt ervoor dat er een conceptuele *black box* ontstaat (vgl. Houtman 2003). De 'klasseneffecten' die dit oplevert (de gestippelde pijl), verklaren variantie in allerhande onafhankelijke variabelen (ze dragen bij aan 'statistisch verklaren'), maar zijn theoretisch niet goed te interpreteren. In de volgende paragraaf zullen we aan de hand van bestaand onderzoek illustreren dat er zo geen verklaringen maar beschrijvingen worden gegeven – of anders verwoord: louter empirische generalisering in kaart worden gebracht (vgl. Hedström en Beardman 2011; Merton 1968). De analytisch-sociologische aanpak die wij bepleiten, en die we in de volgende paragraaf illustreren, is in figuur 1 weergegeven met de ononderbroken lijnen: verklaringen bieden door het blootleggen van in klasse en/of cultureel kapitaal gewortelde mechanismen die inzichtelijk maken hoe 1) klasse en cultureel kapitaal elkaar en economische ongelijkheid beïnvloeden, 2) intergenerationale overdracht van gestratificeerde posities plaatsvindt en 3) verschillende klasse- en statusposities leiden tot uiteenlopende denk-, voel-, en handelingsrepertoires.

Van beschrijven naar verklaren: de noodzaak van analytische sociologie in stratificatieonderzoek

De vigerende onderzoekspraktijk in de stratificatiesociologie leidt tot verschillende interpretatieproblemen. Dit zullen we illustreren aan de hand van vier voorbeelden, waarbij we steeds aangeven hoe onderzoek op basis van de door ons bepleite alternatieve analytisch-sociologische benadering eruit zou zien en wat de meerwaarde hiervan is. In deze voorbeelden wordt het meest toegepaste klassenschema gebruikt: het EGP-klassenschema. Het is hierbij belangrijk op te merken dat de interpretatieproblemen die daarbij optreden ook bestaan bij het gebruik van andere veelgebruikte ambigue 'klassenindicatoren', zoals 1) alternatieve klassenschema's gebaseerd op gestratificeerde beroepsgroepen als die van van Esping-Andersen (1993) en Grusky en Weeden (2001), 2) samengestelde indicatoren zoals 'sociaaleconomische status' die vaak zijn gebaseerd op een combinatie van

5 Merk daarnaast op dat Goldthorpes operationalisering voor status sterke overlap vertoont met wat doorgaans 'sociaal kapitaal' wordt genoemd: hulpbronnen uit sociale netwerken. Nu speelt sociaal kapitaal ongetwijfeld een rol bij hedendaagse ongelijkheidsvraagstukken, maar langs geheel andere mechanismen dan de mechanismen waarlangs klasse en status in de vorm van cultureel kapitaal een rol spelen (Bourdieu 1986). Klasse moet niet alleen van sociaal kapitaal maar ook van cultureel kapitaal worden onderscheiden om adequate verklaringen te kunnen bieden voor de oorzaken en gevolgen van sociale ongelijkheden.

Figuur 1 *Het openen van de black box van 'klasse': de standaard onderzoekspraktijk in de stratificatiesociologie (stippellijnen) versus het analytisch-sociologische alternatief (ononderbroken lijnen), dat klasse en cultureel kapitaal systematisch onderscheidt*

beroep en opleidingsniveau, 3) opleidingsniveau, en 4) 'cultural class indicators' zoals die van Savage et al. (2013, 2015). Dat gebeurt vanwege hetzelfde probleem: ze vermengen klasse en status expliciet of impliciet.

De eerste twee voorbeelden die we bespreken, hebben betrekking op wat ook wel de lakmoesproef van de klassenanalyse wordt genoemd. Hoe klasse ook wordt geconceptualiseerd, als klassenverschillen (nog) relevant zijn, moeten ze 1) resulteren in verschillen in economische positie en 2) zich intergenerationeel reproduceren. Daarnaast bespreken we twee voorbeelden die betrekking hebben op de manier waarop klassen- en statusverschillen ten grondslag liggen aan verschillende patronen van denken, voelen en handelen, gesitueerd in invloedrijke en langlopende wetenschappelijke discussies over respectievelijk stemgedrag en gezondheid.

Naar inzicht in de rol van klasse en cultureel kapitaal bij economische ongelijkheden

In zijn artikel 'Testing the Validity of the Goldthorpe Class Schema' onderzoekt Evans (1992) of hogere klassen hogere inkomens en betere arbeidsmarktperspectieven hebben, hetgeen het geval blijkt.⁶ Het gevonden verband tussen EGP-klassen enerzijds en inkomens en baan zekerheid anderzijds is echter niet eenduidig als klasseneffect te interpreteren, omdat niet wordt gecontroleerd voor cultureel kapitaal, terwijl dat ook verantwoordelijk kan zijn voor verschillen in, bijvoor-

6 Dezelfde rationale ligt ook achter Wrights boek *Class Structure and Income Determination* (1979), waarin hij de relevantie van zijn neomarxistische schema onderzoekt.

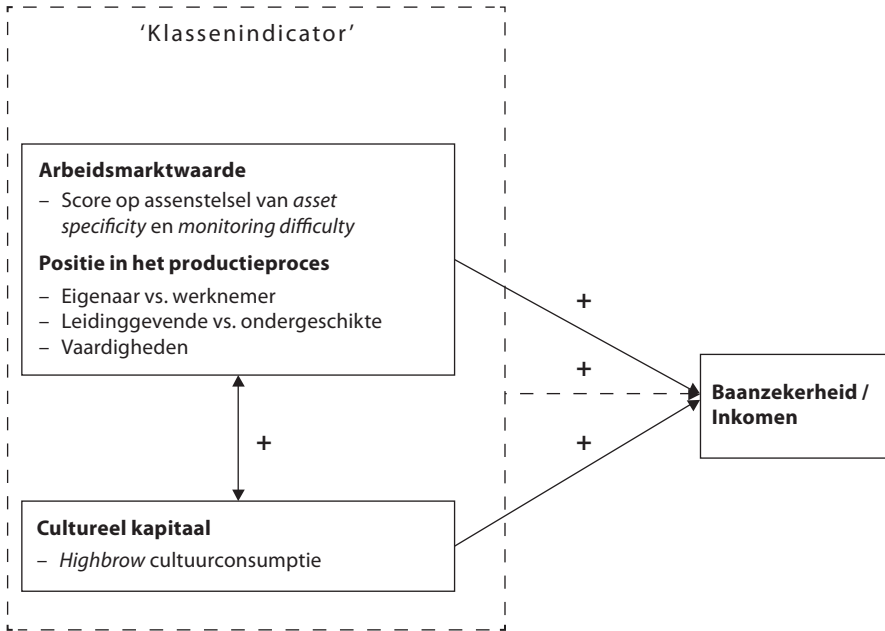
beeld, inkomen of baan zekerheid.⁷ De affiniteit met het gedragsrepertoire van hoge statusgroepen beperkt zich immers niet tot poortwachters in het onderwijs, maar geldt ook voor poortwachters op de arbeidsmarkt (Lamont, Beljean en Clair 2014; Lareau 2011, 2015; Rivera 2012).

Wat dit type stratificatiestudies aan de hand van het EGP-klassenschema onderzoekt, is in figuur 2 weergegeven met stippellijnen: een verband tussen 'klassenpositie' enerzijds en indicatoren voor ongelijkheid in het economische domein anderzijds. Hierbij worden verschillen in cultureel kapitaal veronachtzaamd: hogere EGP-klassen hebben immers niet alleen een sterkere klassenpositie, maar ook meer cultureel kapitaal omdat ze hoger zijn opgeleid. Het is dus goed mogelijk dat het gevonden 'klasseneffect' (deels) de resultante is van verschillen in cultureel kapitaal, wat in dit type onderzoek wordt genegeerd. Daarom is het dat we, kort samengevat, op basis van studies als die van Evans slechts kunnen concluderen dat bepaalde variabelen met elkaar samenhangen. *Waarom* ze dat doen, wordt niet goed duidelijk. De 'klassenpositie' die in het stippelijnkader staat, fungeert als een *black box*: deze onttrekt mogelijke klasseneffecten en status effecten aan het zicht, in plaats van dat ze die inzichtelijk maakt.

De eerste stap in het analytisch-sociologische alternatief voor deze standaard onderzoekspraktijk wordt in figuur 2 aangegeven met de ononderbroken lijnen. In dit alternatief wordt a) conceptuele en operationele zuiverheid betracht en b) gecontroleerd voor mogelijk spurieuze verbanden. Studies naar de gevolgen van klassenverschillen voor economische ongelijkheden dienen de door de onderzoeker(s) in kwestie geprefereerde klassenconceptualisering zo direct mogelijk te meten (wat in figuur 2 wordt aangegeven door de operationalisering van neowebriaanse en neomarxistische klassenschema's te schetsen). Voorts dienen zij te onderzoeken of, en in hoeverre, i) die klassenverschillen het resultaat zijn van verschillen in cultureel kapitaal, en vice versa, en ii) cultureel kapitaal in plaats van klassenverschillen verantwoordelijk is voor economische ongelijkheden.⁸ Met deze alternatieve aanpak kan worden onderzocht of en in hoeverre economische ongelijkheden voortkomen uit klassenverschillen en/of statusverschillen. Merk hierbij op dat door het meten van cultureel kapitaal met *highbrow* cultuurconsumptie, zoals in figuur 2 voorgesteld, louter wordt bepaald of statuspositie baan zekerheid en/of inkomen beïnvloedt. *Highbrow* cultuurconsumptie is immers slechts een indicator voor de mate waarin men de levensstijl van de culturele elite waardeert, vertoont en beheerst. Als specifieke aspecten van cultureel kapitaal relevant worden geacht voor baan zekerheid en/of inkomen – bijvoorbeeld milieu-specifieke omgangsvormen – is de modellering daarvan aan te raden. Op die

7 Evans' studie 'does not include (...) employers who are part of class I' (1992: 215), omdat de gebruikte data alleen betrekking hebben op werknemers. Dit bespaart deze studie het interpretatieprobleem dat het niet duidelijk is of het hoge inkomen van klasse I – de hoogste klasse in dit schema – voortkomt uit de hoge arbeidsmarktwaarde van de professionals, uit het bezit van de productiemiddelen van de werkgevers, of beide. Dit probleem bestaat echter wel in onderzoek dat gebruikmaakt van het EGP-schema en wel werkgevers omvat.

8 Uiteraard kan ook rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat meer baan zekerheid en inkomen leiden tot meer cultureel kapitaal, al lijkt dat volgens eerder onderzoek niet of nauwelijks het geval te zijn (Houtman 2001 2003; Van der Waal en Houtman 2010).

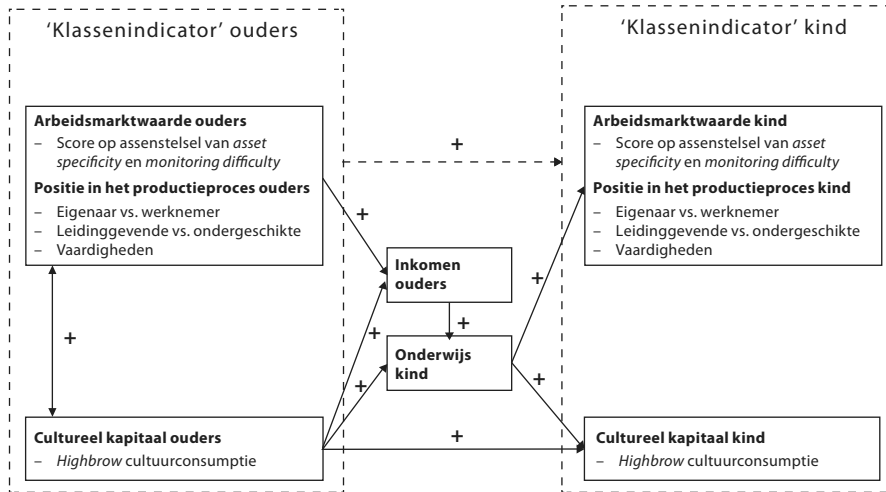
Figuur 2 *Naar inzicht in de rol van klasse en status bij economische ongelijkheden: de standaard onderzoekspraktijk in de stratificatiesociologie (stippellijnen) versus het analytisch-sociologische alternatief (ononderbroken lijnen), dat klasse en cultureel kapitaal systematisch onderscheidt*

manier kan zo goed mogelijk worden onderzocht *hoe* status relevant is voor baan-zekerheid en/of inkomen.

Naar inzicht in de intergenerationale reproductie van gestratificeerde posities

Het tweede voorbeeld heeft betrekking op de intergenerationale reproductie van gestratificeerde posities. We bespreken een in 2012 gepubliceerde studie waarin door Güveli en collega's met behulp van geavanceerde statistische methoden intergenerationale klassenreproductie in Nederland werd onderzocht voor de periode 1970-2006. Zij gebruikten daarvoor een (aangepast) EGP-klassenschema, omdat 'The EGP class schema has become the de facto standard indicator of class positions in intergenerational mobility research' (2012: 228). Op basis van zowel Webers als de neoweberiaanse klassenanalyse verwachtten zij intergenerationale klassenreproductie aan te treffen van de beroepsgroepen die in het EGP-schema als klassen worden onderscheiden:

'Following Weber's (1978 [1922], p. 302) famous dictum that "a 'social class' makes up the totality of those class situations within which individual and generational mobility is easy and typical", mobility analysts (...) have argued

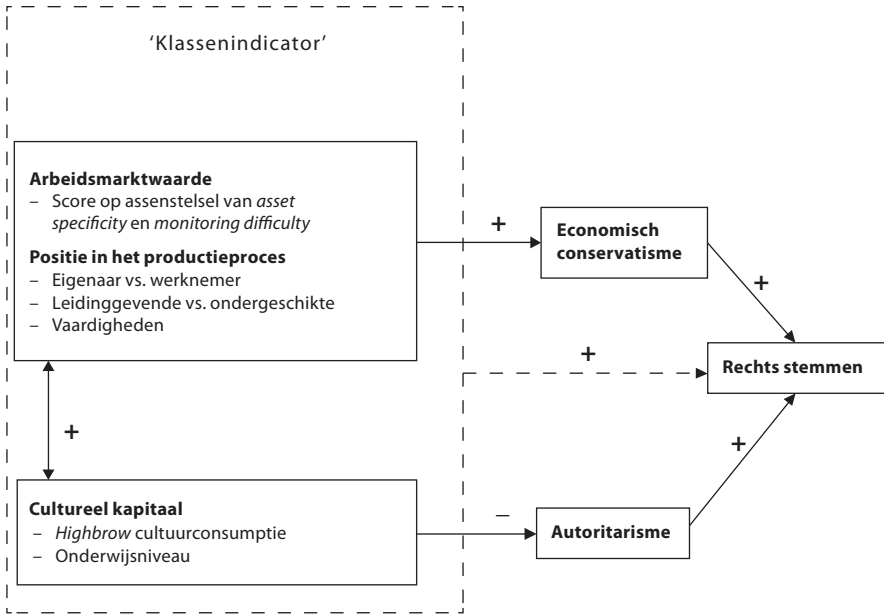

Figuur 3 *Naar inzicht in de intergenerationele reproductie van gestratificeerde posities: de standaard onderzoekspraktijk in de stratificatiesociologie (stippellijnen) versus het analytisch-sociologische alternatief (ononderbroken lijnen), dat klasse en cultureel kapitaal systematisch onderscheidt*

that a social category does not constitute a social class proper unless there is considerable intergenerational reproduction of class membership.’ (Güveli, Luijkx en Ganzeboom 2012: 224)

Uit de analyses blijkt inderdaad dat kinderen van ouders uit de hogere EGP-klas-
 senposities vaker in hogere EGP-klasposities terechtkomen dan kinderen van
 ouders met lagere EGP-klasposities, zij het dat dit patroon zwakker wordt
 naarmate de decennia verstrijken. Maar de analyses maken niet inzichtelijk *hoe*
 klassenverschillen zich intergenerationeel reproduceren. Wat ze rapporteren, is
 de relatie die in figuur 3 met stippellijnen wordt verbeeld. Misschien is die relatie
 inderdaad het gevolg van intergenerationele klassenreproductie, maar deze kan
 net zo goed (deels) het gevolg van statusreproductie zijn. Dit type onderzoek
 toont dus adequaat aan dat er intergenerationele reproductie van gestratificeerde
 sociale posities bestaat, maar laat de vraag open of hier sprake is van klassenre-
 productie, statusreproductie, of beide. Wederom fungeert ‘klassenpositie’ als een
black box.

Het met de ononderbroken lijnen aangegeven analytisch-sociologische alternatief
 onderzoekt of en hoe de klassen- en statusposities van kinderen voortkomen uit
 de klassen- en statusposities van hun ouders. In aanvulling op de elementen die
 bij het vorige voorbeeld zijn besproken (operationele zuiverheid betrachten, con-

Figuur 4 *Naar inzicht in de rol van klasse en status bij stemgedrag: de standaard onderzoekspraktijk in de stratificatiesociologie (stippellijnen) versus het analytisch-sociologische alternatief (ononderbroken lijnen), dat onderscheid maakt tussen klassegebonden stemgedrag (bovenste pad) en statusgebonden stemgedrag (onderste pad) (bron: bewerking en uitbreiding van Houtman, 2003: 116)*

troleren voor spurieuze verbanden, en het modelleren van andere aspecten van cultureel kapitaal dan *highbrow* cultuurconsumptie indien dit op theoretische gronden nodig lijkt), is het zaak om te onderzoeken of de effecten van klassenpositie en statuspositie inderdaad lopen via de mechanismen die in eerdere paragrafen uiteen zijn gezet. Alleen dan worden empirisch gefundeerde verklaringen gegeven voor *hoe* klassen- en statusverschillen zich intergenerationeel reproduceren. Voor een dergelijke exercitie fungeert het door Güveli, Luijkx en Ganzeboom (2012) gevonden verband tussen de EGP-klassenpositie van de ouders en die van hun kinderen niet als eindpunt. Het is een beschrijvend startpunt voor een verklarende analyse.

Naar inzicht in de rol van klasse en cultureel kapitaal bij stemgedrag

Een derde voorbeeld van de interpretatieproblemen die gepaard gaan met het gebruik van het EGP-klassenschema en andere conceptuele *black boxes* die klasse en status vermengen, is onderzoek naar de democratische klassensstrijd. Vanwege het gebruik van EGP-klassen werd geconcludeerd dat klassegebonden

stemgedrag sterk was afgenomen omdat de hoogste (laagste) klassen of 'midden-klasse' ('arbeidersklasse') steeds minder op rechtse (linkse) partijen stemden (Nieuwbeerta 1995). Deze conclusie is gebaseerd op een onderzoekspraktijk die in figuur 4 is aangegeven met stippellijnen: het directe verband tussen EGP-klassenpositie en stemgedrag. Als dit beschrijvende verband als vertrekpunt, in plaats van als eindpunt, wordt genomen in een onderzoek naar hoe het verband moet worden geïnterpreteerd, blijkt de vermeende afname van het klassegebonden stemgedrag niet te hebben plaatsgevonden. In plaats daarvan is het aan het zicht onttrokken door een ander stemmotief, dat is geworteld in status- in plaats van klassenverschillen. De analytisch-sociologische aanpak waarmee dit kan worden aangetoond, is uitgewerkt door Peter Achterberg en Dick Houtman (2003; Achterberg 2006; Houtman 2003; Houtman, Achterberg en Derks 2008) en wordt in figuur 4 weergegeven met de ononderbroken lijnen.

Een hoge (lage) statuspositie gaat gepaard met waardering van (weerstand tegen) vrijheid in het culturele domein en culturele diversiteit: de waardendimensie die vaak wordt aangeduid met 'cultureel libertarisme' versus 'autoritarisme' hangt sterk samen met *highbrow* cultuurconsumptie, en niet of nauwelijks met indicatoren voor een sterke positie in het economische domein (Achterberg en Houtman 2003; Manevska et al. 2010; Van der Waal en Houtman 2010; Van der Waal en De Koster 2015). Hiervoor worden verschillende verklaringen gegeven, die we hier in twee categorieën opdelen.

Ten eerste zijn er theorieën die cultureel libertarisme als intrinsiek onderdeel van cultureel kapitaal beschouwen (Prieur en Savage 2013: 263). Dat zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn doordat cultureel libertarisme behoort tot het repertoire waarmee de culturele elite zich onderscheidt van lagere statusgroepen, ofwel onderdeel is van *boundary work* (Brinkgreve et al. 2011).⁹ Zulke theorieën geven weliswaar een idee waarom statusgroepen verschillen in cultureel libertarisme, maar niet waarom hoge statusgroepen dit meer hebben dan lagere statusgroepen (het had immers ook andersom kunnen zijn).

Ten tweede zijn er theorieën waarin cultureel libertarisme wordt gezien als het gevolg van cultureel kapitaal, en die helpen begrijpen waarom nu juist hogere statusgroepen toleranter zijn in hedendaagse westerse landen. De dereificatietheorie stelt bijvoorbeeld dat socialisering in reflexieve milieus en instituties – zoals het hoger onderwijs en kunstinstellingen in liberale democratieën – een zogenoemd 'gedereificeerd wereldbeeld' voedt, omdat daarin allerlei culturele codes en conventies kritisch worden bevestigd, uitgedaagd en geproblematiseerd (De Koster en Van der Waal 2014; Gabennesch 1972; Manevska 2014; Manevska et al. 2010; Van der Waal en De Koster 2015). Er ontstaat een wereldbeeld waarin culturele categorieën contingent en arbitrair worden geacht, in plaats van voortkomend uit een 'voorgegeven' of 'natuurlijke' absolute orde waaraan men zich dient te onder-

9 De waardering voor culturele diversiteit onder hogere statusgroepen wordt door Chan en Goldthorpe toegeschreven aan 'individual psychological attributes, such as information processing capacity' (2007: 524). Wat een dergelijke universele psychologische verklaring tegenspreekt, is de bevinding dat alleen in liberale democratieën hogere statusgroepen culturele diversiteit meer waarderen dan lagere statusgroepen (vgl. Farnen en Meloen 2000). Deze bevinding levert juist wel ondersteuning voor de hieronder besproken dereificatietheorie.

schikken. Het gevolg daarvan is dat denk-, voel- en handelingsrepertoires van andere groepen, zoals etnische en seksuele minderheden, niet worden gezien als laakbare afwijkingen van 'hoe het hoort', en die van de eigen groep niet als 'de maat der dingen', waardoor zij toleranter zijn naar andere groepen.

Welke verklaringen precies opgaan voor de grotere (geringere) waardering voor culturele diversiteit onder groepen met meer (minder) cultureel kapitaal vraagt om diepgravender onderzoek. Het is echter wel duidelijk dat die waardering ertoe leidt dat hoge (lage) statusgroepen een preferentie hebben voor linkse (rechtse) partijen, vanwege de cultureel libertaire (autoritaire) agenda van die partijen. Voor sommige burgers is dit culturele 'statusgebonden stemmotief', zoals afgebeeld in het onderste pad in figuur 4, waarin is uitgegaan van de dereïficatietheorie, doorslaggevend.¹⁰ Voor andere burgers is echter het 'klassengebonden stemmotief', afgebeeld in de bovenste paden in figuur 4, van meer belang. Er bestaat dus een *cross pressure* (vgl. Lazarsfeld, Berelson en Gaudet 1944), waardoor beide motieven aan het zicht worden onttrokken als alleen een direct verband tussen EGP-klassenpositie en stemgedrag in ogenschouw wordt genomen. Op basis van alleen dit directe verband wordt immers niet duidelijk dat het positieve 'klassengebonden' effect en het negatieve 'statusgebonden' effect tegen elkaar in werken en, als beide even sterk zijn, ten grondslag liggen aan een 'netto' direct effect van nul van EGP-klassenpositie op stemgedrag. Als men echter zowel klassenpositie als cultureel kapitaal en de daaruit voortkomende stemmotieven modelleert, blijken beide vormen van stratificatie uiterst saillant te zijn voor het verklaren van stemgedrag: klasse is niet dood waar het gaat om stemgedrag, maar het belang van klasse wordt ironisch genoeg alleen zichtbaar als rekening wordt gehouden met de rol van status (Achterberg en Houtman 2003; Houtman 2003; Houtman et al. 2008; Van der Waal, Achterberg en Houtman 2007).

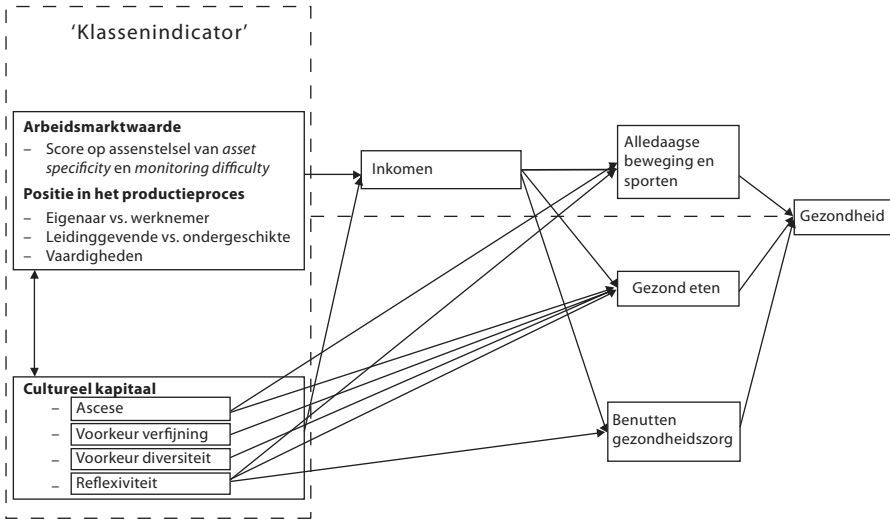
Naar inzicht in de rol van klasse en cultureel kapitaal bij gezondheidsverschillen

Het laatste voorbeeld van interpretatieproblemen die ontstaan door toepassing van het EGP-klassenschema en de veronachtzaming van de rol van cultureel kapitaal betreft onderzoek naar gezondheidsverschillen. Het is aan de hand van de klassenanalyse theoretisch plausibel dat verschillende vormen van ongezond gedrag en gezondheidsproblemen vaker voorkomen bij lagere klassen. Zij hebben vanwege hun lagere klassenpositie minder materiële hulpbronnen die nodig zijn om gezond te eten (bijvoorbeeld door de hoge kosten van gezond voedsel), om gezond te leven (bijvoorbeeld door de kosten van sportbeoefening) en om adequate gezondheidszorg te bekostigen (Annandale 2014). Om te toetsen of klassenverschillen ten grondslag liggen aan gezondheidsverschillen volstaat het echter niet om simpelweg het effect van EGP-klassenpositie op allerlei gezondheidsaspecten te onderzoeken. Statusverschillen kunnen hier namelijk, via andere mechanismen, ook relevant zijn.

10 Als wordt uitgegaan van ideeën waarin cultureel libertarisme als onderdeel van cultureel kapitaal wordt gezien, dient dit libertarisme als meting voor cultureel kapitaal te worden verbeeld, en loopt er een direct pad van deze indicator voor cultureel kapitaal naar stemvoorkeur.

Zo kunnen mensen met veel cultureel kapitaal vaker gezond gedrag vertonen en gezond zijn omdat milieuspecifieke preferenties het voedings- en bewegingspatroon beïnvloeden (Van der Waal, De Koster en Ten Kate 2015), bijvoorbeeld omdat de levensstijl van de culturele elite nadruk op en waardering van ascese omvat, wat zich kan vertalen in een voorkeur voor kleine porties, zowel (intensief) sporten als alledaagse beweging kan stimuleren (zoals wandelen of fietsen in plaats van gemotoriseerd vervoer), en via een esthetisering van slankheid kan aanzetten tot een niet-obesogene manier van leven. Ook kan dat proces optreden omdat de tot de levensstijl van de culturele elite behorende voorkeur voor verfijning en diversiteit gepaard gaat met een voorkeur voor meer uitdagende smaken zoals zuur en bitter in plaats van zoet en ervoor zorgt dat verfijndere elementen van de Nederlandse keuken worden gecombineerd met minder stevige buitenlandse keukens. Voorts hebben hogere statusgroepen vaker de reflexieve houding die nodig is voor het detecteren van gezondheidsproblemen en het benutten van de gezondheidszorg (Abel 2008). Uiteraard is het, afhankelijk van het gezondheidsvraagstuk dat wordt onderzocht, mogelijk om uitgebreider en diepgravender te theoretiseren over de precieze mechanismen waarlangs statusverschillen verband kunnen houden met gezondheidsproblemen; wat hier relevant is, is dat deze sterk verschillen van de mechanismen waarlangs klassenverschillen van belang kunnen zijn.

In Nederland is overtuigend aangetoond dat EGP-klassen inderdaad gezondheidsverschillen vertonen (o.a. Toch-Marquardt et al. 2014, vgl. Cavelaars et al. 1998). Dit hebben we grafisch weergegeven met de stippellijnen in figuur 5. Dit patroon vraagt echter om verklaringen. Daarvoor is het nodig om de analytisch-sociologische onderzoeks-aanpak te volgen die wordt verbeeld met de ononderbroken lijnen. Daarin wordt de *black box* van 'klassenpositie' geopend, en worden de veronderstelde mechanismen in kaart gebracht. Deze analytisch-sociologische aanpak kan de empirisch gefundeerde verklaringen bieden die de standaard onderzoekspraktijk ontbeert.

Figuur 5 *Naar inzicht in de rol van klasse en status bij gezondheidsverschillen: de standaard onderzoekspraktijk in de stratificatiesociologie (stippellijnen) versus het analytisch-sociologische alternatief (ononderbroken lijnen), dat klasse en cultureel kapitaal systematisch onderscheidt¹¹*

Naar een analytische stratificatiesociologie

We hebben betoogd dat de hedendaagse stratificatiesociologie om twee samenhangende redenen niet in staat blijkt om empirisch gefundeerde theoretische verklaringen te bieden voor de oorzaken en gevolgen van hedendaagse ongelijkheden. Ten eerste wordt het door Weber uitgewerkte verschil tussen stratificatie in het economische domein ('klasse') en stratificatie in het culturele domein ('status') veronachtzaamd. Deze twee vormen van stratificatie worden niet systematisch onderscheiden. Integendeel, sommige onderzoekers combineren beide expliciet tot één 'klassenindicator'. Anderen vermengen ze impliciet: ofwel doordat de cruciale statusindicator cultureel kapitaal onbedoeld wordt meegenomen in de 'klassenindicator' beroepsgroep, zoals in het veelgebruikte EGP-schema, ofwel doordat wordt aangenomen dat cultureel kapitaal slechts een afgeleide is van klasse, en wordt getypeerd als 'klassencultuur', 'klassenidentiteit', 'klassenbewustzijn' of een op klassenpositie gebaseerde levensstijl. Daardoor wordt de relevantie van status naast klasse veronachtzaamd. Mede hierdoor beperkt de hedendaagse stratificatiesociologie zich, ten tweede, tot het bieden van 'statistische verklaringen': doorgaans worden verbanden in kaart gebracht die niet eenduidig als klasse-effecten en/of status-effecten kunnen worden geïnterpreteerd, en waarvan

11 Omwille van de leesbaarheid zijn plustekens weggelaten. Alle afgebeelde verbanden zijn positief.

niet duidelijk is via welk mechanisme ze tot stand zijn gekomen. Onderzoek maakt daardoor meestal niet goed duidelijk of en *hoe* klassenverschillen en statusverschillen leiden tot 1) ongelijkheid in het economische domein, 2) intergenerationale reproductie van stratificatie, en 3) verschillende denk-, voel- en handlingsrepertoires.

Wij bepleiten daarom een onderzoeksaanpak waarin klasse en status zowel conceptueel als operationeel worden ontward en waarin niet *statistisch* 'verklaren' van variantie in de afhankelijke variabele, maar *theoretisch* verklaren centraal staat. Met de door ons uiteengezette analytisch-sociologische aanpak kunnen onderzoekers nagaan of klassen- of statusverschillen ten grondslag liggen aan diverse sociale uitkomsten en kunnen zij de veronderstelde mechanismen waarlangs klasse en status een rol spelen actief onderzoeken (vgl. Hedström en Beardman 2011). Omdat de statusindicator cultureel kapitaal empirisch samenhangt met verschillende klassenschema's, is het daarbij onontkoombaar om beide in de analyse te betrekken, omdat anders effecten van klasse ten onrechte toegeschreven zouden kunnen worden aan status, en vice versa. De bulk van de studies in de stratificatiesociologie heeft de hier gepropageerde onderzoeksaanpak echter niet gevolgd. De daarin in kaart gebrachte verbanden tussen 'klassenindicatoren' en allerhande afhankelijke variabelen zijn daarom de facto beschrijvend en vragen tot op de dag van vandaag om empirisch gefundeerde theoretische verklaringen. Allereerst is het de vraag of de gevonden verbanden het gevolg zijn van klassenposities, statusposities of beide. Voorts is het de vraag *hoe* de samenhang tussen klasse en status enerzijds en de afhankelijke variabele anderzijds moet worden geïnterpreteerd, omdat klasse en status daarvoor beide via uiteenlopende mechanismen een rol kunnen spelen.

Dat is niet alleen van groot belang voor wetenschapsinterne discussies, maar zeker ook voor de maatschappelijke implicaties van sociologisch onderzoek. Zo maakt het voor het ontwerpen van geïnformeerd en succesvol beleid veel uit of allerhande doorgaans als onwenselijk beschouwde ongelijkheden, zoals sociale stratificatie in onderwijsprestaties of gezondheid, voortkomen uit klassen- en/of statusverschillen. Op veel terreinen waar men zich richt op de effecten van containerindicatoren als EGP-klassen of 'sociaaleconomische status' is de veronderstelling dikwijls expliciet of impliciet dat de gevonden patronen economisch moeten worden geduid. Maar zonder te onderzoeken of en hoe de gevonden ongelijkheden daadwerkelijk zijn geworteld in klassenverschillen of statusverschillen is niet duidelijk of dit echt het geval is en of specifieke beleidsmaatregelen effectief zouden kunnen zijn. Als, bijvoorbeeld, gestratificeerde onderwijsprestaties van kinderen voortkomen uit milieuspecifieke opvoedingsstijlen en niet worden veroorzaakt door verschillen in economische hulpbronnen van ouders, zal beleid gericht op het tegengaan van sociale verschillen in onderwijsprestaties weinig succesvol zijn als het focust op het goedkoper maken van onderwijs. Als, om nog een voorbeeld te noemen, de ongezonde voedingsgewoonten van mensen in lagere sociale strata voort blijken te komen uit milieuspecifieke smaakverschillen in plaats van uit geldgebrek geworteld in hun zwakke klassenpositie, zal het weinig zinvol zijn om hen met financiële prikkels aan te zetten tot gezondere consumptiepatronen.

We hebben ons betoog geïllustreerd met kritische reflectie op studies in verschillende invloedrijke en langlopende wetenschappelijke discussies. Uiteraard is de bruikbaarheid van de door ons bepleite aanpak niet beperkt tot de concrete vraagstukken die in de besproken studies een rol spelen. Voor een goed begrip van de gevolgen van sociale stratificatie is het bijvoorbeeld van groot belang om niet alleen voor stemgedrag en gezondheidsverschillen vast te stellen of en hoe klassen- en statusverschillen een rol spelen, maar ook voor allerlei andere patronen van denken, voelen en handelen. Hierbij kan worden gedacht aan diverse verschijnselen, variërend van angst voor criminaliteit tot participatie in het maatschappelijk middenveld, van steun voor de verzorgingsstaat tot inspanningen ten bate van het milieu en van wantrouwen in de politiek, de rechtspraak en de wetenschap tot woonvoorkeuren. Deze houden verband met stratificatie, maar of en hoe klasse- en statusstratificatie hier een rol spelen is nog grotendeels onduidelijk.

De analytisch-sociologische onderzoeks aanpak die we in dit artikel hebben bepleit, laat het ook toe om andere prangende vragen in de stratificatiesociologie te voorzien van empirisch gefundeerde antwoorden. Neemt door individualisering (Beck en Williams 2004), postmodernisering en massaconsumptie (Featherstone 1987) het belang van klassenstratificatie en statusstratificatie inderdaad af? Geldt dit voor statusstratificatie ook omdat het steeds ongepaster is om noties van superioriteit en inferioriteit te gebruiken (Runciman 1997)? Volgens ons en anderen lijkt het tegendeel waar en is het belang van zowel klassenstratificatie (o.a. Van der Waal, Achterberg en Houtman 2007) als statusstratificatie (o.a. Savage et al. 2015) toegenomen. Dit moet echter uiteraard niet zomaar worden verondersteld, maar systematisch empirisch worden onderzocht. Dergelijk onderzoek kan baat hebben bij het hier gepropageerde conceptuele en operationele onderscheid tussen klasse en status en de bredere analytisch-sociologische aanpak van stratificatieonderzoek die daarop stoelt.

Hetzelfde geldt wat ons betreft voor verschillende vermoedens in de stratificatiesociologie omtrent het verband tussen klasse en status. Sommigen veronderstellen dat statusverschillen een uitdrukking zijn van klassenverschillen (o.a. Savage et al. 2015; Tilly 1999). Anderen geven de ene vorm van stratificatie 'no causal primacy or theoretical privilege' boven de andere, aangezien 'cultural life-styles cannot be regarded simply as an effect of class position' (Turner 1988: 68-69). Statusverschillen kunnen immers evengoed via verschillende mechanismen resulteren in klassenverschillen als vice versa. Ook de vraag hoe klasse en status precies verbonden zijn, kan gebruikmakend van de hier uiteengezette analytisch-sociologische stratificatiesociologie worden beantwoord.

Al met al hopen we dat ons pleidooi bijdraagt aan betere empirisch gefundeerde theoretische verklaringen voor de oorzaken en gevolgen van verschillende sociale ongelijkheden.

Literatuur

- Abel, T. (2008) Cultural capital and social inequality in health. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 62(7): e13.
- Achterberg, P. (2006) *Considering cultural conflict. Class politics and cultural politics in western societies*. Maastricht: Shaker.
- Achterberg, P. en D. Houtman (2003) Het spook van de rechtse arbeidersklasse. Een culturele verklaring voor 'tegennatuurlijk' stemgedrag. *Sociologische Gids*, 50(1): 8-25.
- Anderson, D. en P. Davidson (1943) *Ballots and the democratic class struggle*. Stanford: Stanford University Press.
- Annandale, E. (2014) *The sociology of health and medicine. A critical introduction* (tweede druk). Cambridge: Polity Press.
- Atkinson, W. (2015) *Class*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. en F. Williams (2004) *Conversations with Ulrich Beck*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, G.S. (1993) *Human capital. A theoretical and empirical analysis with special reference to education* (tweede editie). Chicago: University of Chicago Press.
- Bennet, T., M. Savage, E. Silva, A. Warde, M. Gayo-Cal en D. Wright (2009) *Culture, class, distinction*. London: Routledge.
- Bottero, W. (2004) Class identities and the identity of class. *Sociology*, 38(5): 985-1003.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. In: J.G. Richardson (red.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood, 241-258.
- Breen, R. (2005) Foundations of a Neo-Weberian class analysis. In: E.O. Wright (red.) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 31-50.
- Brinkgreve, C., M van den Haak, B. van Heerikhuizen, J. Heilborn en G. Kuipers (2011) *Cultuur en ongelijkheid*. Diemen: AMB.
- Calarco, J.M. (2014) Coached for the classroom: Parents' cultural transmission and children's reproduction of educational inequalities. *American Sociological Review*, 79(5): 1016-1037.
- Cavelaars, A.E.J.M, J.P. Mackenbach, A.E. Kunst et al. (1998) Morbidity differences by occupational class among men in seven European countries: An application of the Erikson-Goldthorpe Social Class Scheme. *International Journal of Epidemiology*, 27(2): 222-230.
- CBS (2001) Ongelijke schoolsuccessen (No. 10). Op 1 oktober 2015 ontleend aan www.cbs.nl/NR/rdonlyres/05DC613E-1383-47C5-A96A-0D38F9A4B1A1/0/index1222.pdf.
- Chan, T.W. en J.H. Goldthorpe (2004) Is there a status order in contemporary British society? Evidence from the occupational structure of friendship. *European Sociological Review*, 20(5): 383-401.
- Chan, T.W. en J.H. Goldthorpe (2007) Class and status: The conceptual distinction and its empirical relevance. *American Sociological Review*, 72(4): 512-532.
- Clark, T.N. en S.M. Lipset (1991) Are social classes dying? *International Sociology*, 6(4): 397-410.
- Elster, J. (1989) *Nuts and bolts for the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson, R. en J.H. Goldthorpe (1992) *The constant flux. A study class mobility in industrial societies*. Oxford: Clarendon Press.
- Esping-Andersen, G. (1993) *Changing classes: Stratification and mobility in post-industrial societies*. London: Sage.
- Evans, G. (1992) Testing the validity of the Goldthorpe class schema. *European Sociological Review*, 8(3): 211-232.

- Farnen, R.F. en J.D. Meloen (2000). *Democracy, authoritarianism and education. A cross-national empirical survey*. Houndsmills: MacMillan.
- Featherstone, M. (1987) Life-style and consumer culture. *Theory, Culture & Society*, 4(1): 55-70.
- Gabennesch, H. (1972) Authoritarianism as world view. *American Journal of Sociology*, 77(5): 857-875.
- Gans, H.J. (1999) *Popular culture and high culture: An analysis and evaluation of taste* (tweede druk). New York: Basic Books.
- Gerth, H.H. en C. Wright Mills (1991) *From Max Weber: Essays in sociology*. London: Routledge.
- Goldthorpe, J.H. (2000) Rent, class conflict, and class structure: A commentary on Sørensen. *American Journal of Sociology*, 105(6): 1572-1582.
- Goldthorpe, J.H. (2012) Back to class and status: Or why a sociological view of social inequality should be reassessed. *Reis*, 137: 201-206.
- Goldthorpe J.H. en G. Marshall (1992) The promising future of class analysis. *Sociology*, 26(3): 381-400.
- Grusky, D.B. en K. Weeden (2001) Decomposition without death: A research agenda for a new class analysis. *Acta Sociologica*, 44(3): 201-218.
- Güveli, A., R. Luijkx en H.B.G. Ganzeboom (2012) Patterns of intergenerational mobility of the old and new middle classes in a post-industrial society: Netherlands 1970-2006. *Social Science Research*, 41(2): 224-241.
- Hedström, P. en P. Bearman (2011) *The Oxford handbook of analytical sociology*. Oxford: Oxford University Press.
- Houtman D. (2001) Class, culture and conservatism: Reassessing education as a variable in political sociology. In: T.N. Clark en S.M. Lipset (red.) *The breakdown of class politics: A debate on post-industrial stratification*. Boulder: Westview, 161-195.
- Houtman, D. (2003) *Class and politics in contemporary social science. "Marxism lite" and its blind spot for culture*. New York: Aldine de Gruyter.
- Houtman, D. (2009) Een halve eeuw na moderne sociologie (1959): J.A.A. van Doorn is dood en de sociologie voelt zich niet zo lekker. *Sociologie*, 5(4): 521-539.
- Houtman, D., P. Achterberg en A. Derks (2008) *Farewell to the leftist working class*. New Brunswick: Transaction.
- Jæger, M.M. en R. Breen (2016) A dynamic model of cultural reproduction. *American Journal of Sociology*, 121(4): 1079-1115.
- Koster, W. de en J. van der Waal (2014) Botsende opvattingen over etnische diversiteit en sociale orde: Hoe zijn verschillen tussen lager- en hogeropgeleiden te verklaren? In: M. Bovens, P. Dekker en W. Tiemeijer (red.) *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: SCP en WRR, 165-190.
- Lamont, M. (2016) Culture, inequalities, and social inclusion across the globe. Op 1 februari 2016 ontleend aan www.asanet.org/AM2017/theme.cfm.
- Lamont, M., S. Beljean en M. Clair (2014) What Is Missing? Cultural Processes and Causal Pathways to Inequality. *Socio-Economic Review*, 12(3): 573-608.
- Lareau, A. (2011) *Unequal childhoods: Class, race, and family life* (tweede editie). Berkeley: University of California Press.
- Lareau, A. (2015) Cultural knowledge and social inequality. *American Sociological Review*, 80(1): 1-27.
- Lazarsfeld, P.F., B. Berelson en H. Gaudet (1972[1944]) *The people's choice: How the voter makes up his mind in a presidential campaign*. New York: Columbia University Press.
- Lipset, S.M. (1960) *Political man: The social bases of politics*. London: Heinemann.

- Manevska, K. (2014) *Beyond the ethnic divide. Toward a cultural-sociological understanding of ethnocentrism*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Manevska, K., J. van der Waal, P. Achterberg, D. Houtman en W. de Koster (2010) 'Sommingen zijn gelijkjer dan anderen': Economisch egalitarisme en verzorgingsstaatschauvinisme in Nederland. *Sociologie*, 6(1): 3-25.
- Merton, R.K. (1968) *Social theory and social structure*. New York: The Free Press.
- Mills, C. (2014) The Great British class fiasco: A comment on Savage et al. *Sociology*, 48(3): 437-444.
- Nieuwbeerta, P. (1995) *The democratic class struggle in twenty countries, 1945-1990*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Øygaard, L. (2000) Studying food tastes among young adults using Bourdieu's theory. *Journal of Consumer Studies and Home Economics*, 24(3): 160-169.
- Pakulski, J. (2005) Foundations of a post-class analysis. In: E.O. Wright (red.) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 152-179.
- Pakulski, J. en M. Waters (1996) *The death of class*. London: Sage.
- Pampel, F.C. (2012) Does reading keep you thin? Leisure activities, cultural tastes, and body weight in comparative perspective. *Sociology of Health & Illness*, 34(3): 396-411.
- Piketty, T. (2014) *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Prandy, K. (2002) Ideal types, stereotypes and classes. *British Journal of Sociology*, 53(4): 583-602.
- Prieur, A. en M. Savage (2013) Emerging forms of cultural capital. *European Societies*, 15(2): 246-267.
- Ridgeway, C.L. (2014) Why status matters for inequality. *American Sociological Review*, 79(1): 1-16.
- Rivera, L.A. (2012) Hiring as cultural matching: The case of elite professional service firms. *American Sociological Review*, 77(6): 999-1022.
- Roose, H., K van Eijk en J. Lievens (2012) Culture of distinction or culture of openness? Using a social space approach to analyze the social structuring of lifestyles. *Poetics*, 40(6): 491-513.
- Runciman, W.G. (1997) *Applied social theory, Vol. 3 of a treatise on social theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Savage, M., F. Devine, N. Cunningham, S. Friedman, D. Laurison, A. Miles, H. Snee en M. Taylor (2015) On social class, anno 2014. *Sociology*, 49(6): 1011-1030.
- Savage, M., F. Devine, N. Cunningham, M. Taylor, Y. Li, J. Hjellbrekke, B. le Roux, S. Friedman en A. Miles (2013) A new model of social class? Findings from the BBC's Great British class survey experiment. *Sociology*, 47(2): 219-250.
- Stempel, C. (2005) Adult participation in sports as cultural capital: A test of Bourdieu's theory of the field of sports. *International Review for the Sociology of Sport*, 40(4): 411-432.
- Swidler, A. (1986) Culture in action: Symbols and strategies. *American Sociological Review*, 51(2): 273-286.
- Tilly, C. (1999) *Durable inequality*. Berkeley: University of California Press.
- Toch-Marquardt, M., G. Menvielle, T.A. Eikemo et al. (2014) Occupational class inequalities in all-cause and cause-specific mortality among middle-aged men in 14 European populations during the early 2000s. *PLoS ONE*, 9(9): e108072.
- Turner, B. (1988) *Status*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Waal, J. van der, P. Achterberg en D. Houtman (2007) Class is not dead – it has been buried alive. Class voting and cultural voting in postwar Western societies (1956-1990). *Politics & Society*, 35(3): 403-426.

- Waal, J. van der en D. Houtman (2010) Tolerantie in de postindustriële stad. Het etnocentrisme van laagopgeleiden in 22 Nederlandse steden onderzocht. *Sociologie*, 6(3): 74-97.
- Waal, J. van der en W. de Koster (2015) Why do the less educated oppose trade openness? A test of three explanations in the Netherlands.' *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 2(3/4): 313-344.
- Waal, J. van der, W. de Koster en J. ten Kate (2015) Educational attainment and obesity in the Netherlands: Class or status? Paper gepresenteerd op *Dag van de Sociologie*, Amsterdam.
- Weininger, E.B. (2005) Foundations of Pierre Bourdieu's class analysis. In: E.O. Wright (red.) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 82-118.
- Weininger, E.B., A. Lareau en D. Conley (2015) What money doesn't buy: Class resources and children's participation in organized extracurricular activities. *Social Forces*, 94(2): 479-503.
- Wright E.O. (1979) *Class structure and income determination*. New York: Academic Press.
- Wright, E.O. (1997) *Class counts. Comparative studies in class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright, E.O. (red.) (2005) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.